

ONDER DE LOEP

Mededelingen en convocaties
afdeling Hengelo - Oldenzaal

COLOFON

Redactie:

Harry de Jong

Redactieadres:

Abelenstraat 2a
7556 DT Hengelo
☎ (074) 291 7611

e-mail: harry.dejong@natuur-hgl.nl

Verspreiding Odl:

Harry de Jong & Jan Zwieneberg

Kopij:

Onder de Loep verschijnt 4 x per jaar, in maart, juni, september en december. De kopij voor de desbetreffende convocaties dient uiterlijk ½ maand voor het verschijnen in het bezit te zijn van de redactie. Kopij die te laat wordt ingeleverd zal in overleg met de auteur in een van de daarop volgende convocaties worden geplaatst.

Kopij dient uiterlijk 2 weken voor de verschijningsdatum binnen te zijn op bovengenoemd redactieadres via e-mail.

De redactie is continu op zoek naar kopij. Om interessante artikelen te kunnen plaatsen doen wij een beroep op uw creativiteit.

Voorbeelden:

- resultaten van (eigen) veldbiologisch onderzoek,
- verslagen van excursies (ook van andere afdelingen),
- waarnemingen,
- vakantieverslagen,
- commentaren en meningen,
- aardige verhalen,
- enzovoort.

Heeft u bij uw artikel afbeeldingen, dan gaarne meesturen. Indien mogelijk wordt dat dan bij het artikel afgedrukt.

De redactie is niet verantwoordelijk voor de ingezonden stukken.

Afbeelding omslag:

Oehoe - juveniel
(*Bubo bubo*)

Foto's: Harry de Jong
(tenzij anders vermeld)

ONDER DE LOEP

Mededelingen en convocaties van de
Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging,
Afdeling Hengelo - Oldenzaal

INHOUD

VAN HET BESTUUR	1
AGENDA.....	2
TERUGBLIK	5
B(L)OEIENDE PLANTEN	11
HEGGENRANKBIJ (ANDRENA FLOREA) IN HENGELO	12
OLYMPISCH PARK TWENTE BIJ STADION VELDWIJK	15

De KNNV is opgericht in 1901. De afdeling Hengelo / Oldenzaal is opgericht in 1916. De vereniging stelt zich ten doel de bevordering van de natuurstudie, natuurbescherming en natuurbeleving. De ondertitel 'vereniging voor veldbiologie' benadrukt de rol van de natuurstudie.

Alle leden ontvangen het landelijk verenigingsblad NATURA. Leden van de afdeling Hengelo / Oldenzaal ontvangen daarnaast 4 maal per jaar het afdelingsblad ONDER DE LOEP. Het lidmaatschap van de KNNV (inclusief het lidmaatschap van de afdeling Hengelo - Oldenzaal) bedraagt € 34,- per jaar; gezinsleden betalen € 11,-

Betalingen d.m.v. machtiging of bankrekening

NL94 RABO 0191 8887 10 t.n.v. Kon Ned Natuurhistorische Ver.

Een lidmaatschap loopt van 1 januari tot en met 31 december.

Opzegging van het lidmaatschap uiterlijk 1 november bij de ledenadministratie van de afdeling of via de website.

Voor meer informatie kunt u terecht bij de secretaris (zie onderstaand adres).

Bestuur van de afdeling Hengelo - Oldenzaal:

◆ Voorzitter

Wytze Boersma

Zwaluwstraat 34, 7491 CX Delden, ☎ (074) 3762711

E-mail: wytze.boersma@hetnet.nl

◆ Secretaris

Jan Zwieneberg

Hengelose Esstraat 19, 7556 EA Hengelo, ☎ (074) 2423975

E-mail: j.h.zwieneberg@ziggo.nl

◆ Penningmeester (en ledenadministratie)

Jan Weernink

Landmansweg 102a, 7556 LZ Hengelo, ☎ (074) 2422448

E-mail: weernink39@gmail.com

◆ Natuurhistorisch Secretaris

Bert Oude Egbrink

Adamsweg 8, 7553 KM Hengelo, ☎ (074) 2434340

E-mail: ag.oudeegbrink@hetnet.nl

◆ Bestuurslid, redactie `Onder de Loep` en Webmaster

Harry de Jong

Abelenstraat 2a, 7556DT Hengelo, ☎ (074) 2917611,

E-mail: harry.dejong@natuur-hgl.nl

◆ **Website:** www.knnv.nl/hengelo-oldenzaal

Van het bestuur

Eind maart hebben we onze jaarvergadering gehouden. Besloten is om dit jaar, gezien de negatieve financiële resultaten over de twee voorgaande jaren, de contributie beperkt te verhogen. Voor leden wordt dit € 34,00 en voor huisgenootleden € 11,00.

Op de agenda stond ook de vaststelling van het huishoudelijk reglement. Dit punt hebben we aangehouden omdat we de uitvoering van de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG) hierin willen meenemen.

Algemene Verordening Gegevensbescherming en KNNV Hengelo-Oldenzaal

Volgens deze verordening moeten wij aangeven:

- Wat registreren wij.
- Waarom registreren we dat.
- Waar worden die gegevens door wie bewaard.

We hebben dit intussen allemaal op een rijtje gezet waarbij wij aansluiten bij de uitvoeringsregels van de landelijke vereniging, die centraal alle gegevens van de leden heeft. Onze registratie is hiervan een afgeleide.

De drie punten die hiervoor genoemd zijn hebben wij uitgewerkt in een schema, dat we in de eerstvolgende bestuursvergadering vaststellen en daarna op onze website zullen plaatsen.

Verder is besloten dat:

- De gegevens niet aan derden worden verstrekt.
- Leden hun gegevens bij onze ledenadministrateur kunnen inzien. Graag vooraf afspraak maken en ID meenemen.
- Bij het versturen van een e-mail aan meerdere personen, zal alleen het eigen adres zichtbaar zijn.
- Gegevens van leden die hun lidmaatschap opzeggen of overlijden, worden aan het eind van kalenderjaar verwijderd.
- Verandering in de regeling van het gegevensbestand worden besproken in de jaarvergadering en worden vermeld in Onder de Loep.
- Voor het publiceren van foto's van bijvoorbeeld een excursie zal toestemming gevraagd worden aan de deelnemers.

U kunt erop rekenen dat wij u gegevens zorgvuldig zullen beheren.

Verder wensen wij u een mooie en fijne zomerperiode met veel natuurbelevens tijdens onze excursies, in uw directe woonomgeving of op een vakantie locatie in binnen- of buitenland.

Namens het bestuur,
Jan Zwieneberg

Excursie Arrien, 13 mei 2018

Excursies

Het **verzamelpunt** is (tenzij anders aangegeven) de **Parkeerplaats kruizing Boerhavelaan / Prof. Eykmanplatsoen** (richting Borsthuis) te Hengelo.

Ieder wordt vriendelijk verzocht zo veel mogelijk met de auto te komen zodat er genoeg plaatsen zijn voor hen die niet over een auto beschikken.

Indien van toepassing wordt ook het **verzamelpunt ter plekke** aangegeven voor degenen die hier rechtstreeks naar toe willen (dit is op eigen risico bij het evt. niet doorgaan van de excursie). Gaarne van te voren bellen of je daar naartoe komt.

De excursies zijn **veldbiologische excursies**. Voor inlichtingen kunt u contact opnemen met de coördinator van de excursie.

Vergaderingen

De **gebruikelijke plaats** waar vergaderingen worden gehouden (tenzij anders aangegeven) is het NIVON Centrum aan de Lodewijkstraat 1 te Hengelo.

Lezingen afd. Enschede

De lezingen van de afd. Enschede vinden plaats in het museum `de TwentseWelle` te Enschede.

Overzicht activiteiten afd. Hengelo-Oldenzaal

Zondag 01 juli 2018	Excursie: Lankheet
Zondag 15 juli 2018	Excursie: Arboretum
Zondag 29 juli 2018	Excursie: Demmersblok
Zaterdag 18 augustus 2018	Excursie: Vasser Grafveld
Zondag 09 september 2018	Excursie: Achterveld

Excursie: Lankheet

Datum : Zondag 01 juli 2018
Thema : Bos & Water
Vertrek : 09.00 uur (Boerhavelaan Hengelo)
Duur : Ochtend
Coördinatie : Harry de Jong (06-55324290)

Het Lankheet, een groot bosrijk gebied afgewisseld met heide, vennen, historische boerderijen, hooilanden en oude essen aan de Buurserbeek.

Het Lankheet is een familie landgoed ten zuiden van Haaksbergen. Het is 500 hectare groot en heeft een geschiedenis die 800 jaar teruggaat. Het kende een lange historie met waterbeheer gericht op land en bosbouw.

Veel van de hierbij behorende landschapsinrichting was verloren gegaan.

Er bestond bij het landgoed, het waterschap en de provincie de wens een en ander te herstellen en het landgoed in te richten voor de berging van oppervlaktewater als bijdrage aan het voorkomen van wateroverlast en het beperken van verdroging. De historische vloeiveiden en broekbossen (bossen op natte grond) konden hiervoor worden ingezet. Daarvoor was het wel nodig dat het water eerst wordt gezuiverd. Hiertoe zijn rietvelden aangelegd die als helofyten filters vervuilende organische stoffen afbreken en meststoffen vastleggen in riet. Momenteel is het landgoed bekend als waterpark.

Er zijn verschillende eigentijdse Landschapsprojecten op het gebied van waterzuivering, energiewinning en multifunctionele klimaatbossen.

Verzamelpunt: De parkeerplaats direct na de brug over de Buurserbeek aan de Oliemolenweg te Haaksbergen. We vertrekken hier omstreeks 09.30 uur.

Excursie: Arboretum Singraven

Datum : Zondag 15 juli 2018
Thema : Arboretum
Vertrek : 09.00 uur (Boerhavelaan Hengelo)
Duur : Ochtend
Coördinatie : Gerrit Haverkamp (074-2668489)

Het is al weer zes jaar geleden dat we met de afdeling een bezoek aan dit arboretum hebben gebracht (zie Onder De Loep maart 2012).

Sinds die tijd is er in het arboretum t.a.v. de beplanting het nodige gedaan.

Met z'n drieën, Jan Zwienenberg, Leo Schoolkate en ondergetekende hebben we een inventarisatie uitgevoerd, d.w.z. bomen en struiken op naam gebracht en naamsveranderingen doorgevoerd naar de inzichten van deze tijd.

Sinds vorig jaar hebben diverse bomen en struiken een prachtig nieuw etiket gekregen en zijn er veel nieuwe bomen en struiken aangeplant.

De sortimentskeuze is gedaan in de geest van tuinen- en landschapsarchitect Leonard Springer.

Het arboretum ligt in een prachtig bosgebied achter de watermolen waar vele bosvogels voorkomen maar ook vogels van erven en houtwallen o.a. bonte vliegenvanger, grauwe vliegenvanger, gekraagde roodstaart en bij de watermolen ijsvogel en grote gele kwikstaart.

In het arboretum is een populatie kleine ijsvogelvlinders aanwezig.

Voor de toegang moeten we €3,00 p/p afrekenen.

Verzamelpunt: De parkeerplaats bij de watermolen van het Singraven in Denekamp. We vertrekken hier omstreeks 09.30 uur.

Excursie: Demmersblok

Datum : Zondag 29 juli 2018
Thema : Natuurontwikkeling
Vertrek : 09.00 uur (Boerhavelaan Hengelo)
Duur : Ochtend
Coördinatie : Wytze Boersma (074-3762711)

Misschien is het bij niet iedereen bekend dat de Hagmolenbeek twee keer door het Twentekanaal wordt doorsneden.. De eerste keer bij de sluis van Wiene en de tweede keer ten zuiden van de Rijssenseweg (van Delden naar Enter/Rijssen). Hierna mondt de Hagmolenbeek uit in de (boven)Regge.

In het gebied tussen het Twentekanaal en de monding heeft een natuurontwikkelingsproject plaats gevonden. Dit is in het kader van de herinrichting van de Hagmolenbeek om het regenwater langer in het achterland vast te houden.

Na een scenariostudie is gekozen voor een combinatie van de drie voorstellen waarbij de potenties van het gebied het best kunnen ontwikkelen en het oude agrarische cultuur landschap versterkt wordt. De loop en het profiel van de Hagmolenbeek zijn gewijzigd. Een deel van het voormalig agrarisch gebied is afgegraven waardoor de natuur zich kan ontwikkelen. In het gebied, dat begraasd wordt is een wandelroute, met struin mogelijkheden aangelegd.

Omdat het project een aantal jaren geleden is afgerond en de natuur voor verdere ontwikkeling zorgt is het een goed moment om een kijkje te nemen.

Zie voor verdere informatie:

<http://www.overijssel.nl/thema%27s/natuur-en-landschap/projecten-0/landinrichting-enter/deldenerbroek/>

Verzamelpunt: De parkeerplaats aan de Rijssenseweg (weg van Delden naar Enter/Rijssen) iets verder dan de kruising met de Zomerweg. Daar is een informatiebord. We vertrekken daar om 09:20 uur.

Excursie: Vasser Grafveld

Datum : Zaterdag 18 augustus 2018
Thema : Heide
Vertrek : 09.00 uur (Boerhavelaan Hengelo)
Duur : Ochtend tot 13.00 uur
Coördinatie : Bert Oude Egbrink (074-2434340)

Ten zuiden van Vasse ligt een uitgestrekt heide- en bosgebied dat in bezit is van het Landschap Overijssel en de Oudheidkamer Twente. Het terrein is archeologisch van betekenis doordat er vele grafheuvels in liggen. Afgelopen jaren zijn vele verwaarloosde grafheuvels hersteld en zichtbaar gemaakt in het landschap.

Door plagwerkzaamheden wordt ook de oorspronkelijke heidevegetatie hersteld, die erg vergrast was door Bochtige smele. Door het gebied loopt verder een beekje dat op natuurlijke wijze door de natuur slingert. Onderdeel van het gebied is ook de Teerkuil, een oude dump van chemisch afval, die nog steeds niet gesaneerd is. Wie meer wil weten van het gebied verwijs ik naar het verslag van Wytze Boersma van de excursie van onze afdeling in dit gebied op 19 augustus 2007 dat terug te vinden is in de Onder de Loep van september 2007.

Verzamelpunt: De parkeerplaats op de hoek van de Beekzijdeweg en het Ladderken. De Beekzijdeweg is de weg die van Reutum via de buurtschap Haarle naar Vasse loopt. We vertrekken hier omstreeks 09.45 uur.

Excursie: Needse Achterveld

Datum : Zondag 09 september 2018
Thema : Natuurbeleving
Vertrek : 09.00 uur (Boerhavelaan Hengelo)
Duur : Ochtend
Coördinatie : Gerrit Haverkamp (074-2668489)

Het Needse Achterveld, gelegen op twee á drie kilometer ten noorden van het plaatsje Neede, is het restant van een veel groter 'veld' dat ooit een oppervlakte had van ruim 300 ha.

De resterende oppervlakte van het gebied is nu ongeveer 110 ha waarvan Staatsbosbeheer eigenaar is. Vanwege de natte omstandigheden is het nooit ontgonnen.

Het is het laatste stukje natte heide in de Achterhoek.

's Zomers helpen paarden en runderen bij het beheer.

's Winters kunnen flinke delen van het gebied onder water staan.

Het is een aantrekkelijk gebied voor planten- en vogelliefhebbers met vogelsoorten zoals appelvink, kleine bonte specht, goudvink, witgatje, houtsnip, boomvalk en plantensoorten zoals echte guldenroede, blauwe knoop, parnassia, wilde gagel, oeverkruid.

Verzamelpunt: De parkeerplaats aan de Visschemorsdijk in Neede bij het infopaneel van staatsbosbeheer. We vertrekken hier omstreeks 09.30 uur.

Appelvink

Verslag excursie: Aamsveen

Datum : Zondag 25 maart 2018
Thema : Hoogveen, heide en weidevogels
Deelnemers : 10
Leiding : Wytze Boersma
Weer : Bewolkt

We kunnen met genoeg terugkijken op een geslaagde excursie naar het Aamsveen. Met 10 deelnemers, door combinatie met de NIVON plantengroep was het ook een gezellige excursie. Zoals in de vooraankondiging was aangegeven startten we vanaf het parkeerterrein aan de Aamsveenvweg. Hoewel we maar een klein rondje hebben gelopen, hebben we genoeg gezien en gehoord.

Door het koude "winterweer" van de afgelopen weken waren de planten nog in rust. Wel zagen we dat de Gewone vlier en de Wilde kamperfoelie groene blaadjes hadden. Verder was er nog maar weinig te merken van de voorjaarsbloei. Hierdoor was er genoeg tijd over om naar het landschap en de vogels te kijken en te luisteren.

Als je wat op een hoger punt staat, zag je dat het Aamsveen gedeeltelijk is afgegraven. De ingezakte hoogveen ruggen, vaak begroeit met Adelaarsvaren, zag je duidelijk.

Het Aamsveen vormt samen met het Duitse deel één groot hoogveen complex. Het Nederlandse deel, 180 ha wordt beheerd door Landschap Overijssel en is een Natura 2000 gebied. De doelen zijn o.a. om de hoogveenvorming weer te herstellen en in het overgangsgebied schrale natte weilandjes te creëren. Het is belangrijk dat de waterhuishouding op peil wordt gebracht.

Nadat we de Glanerbeek waren overgestoken, zagen we dat er behoorlijk gesnoeid was. Veel opslag van berken en wilgen waren verwijderd. Hierdoor wordt het landschap opener, de onderbegroeiing krijgt meer kans om zich te ontwikkelen en de verdamping van het water is ook minder.

Eenarig wollegras

Om het gebiedseigen water in het Nederlandse deel vast te houden zullen de nodige maatregelen genomen moeten worden. Als ik op de kaart met de gemiddelde grondwaterhoogten kijk dan zie ik een scherpe grens tussen het Nederlandse en het Duitse deel. In het Nederlandse deel is het grondwaterpeil aanzienlijk hoger. Toen we over het grensdijkje liepen, zag je dat ook. Aan de Nederlandse kant hadden we veenplasjes met bloeiend Eenarig wollegras en met water- en gewimperd veenmos. Deze soorten geven aan dat herstel van hoogveenvorming mogelijk moet zijn. Hoeveel water onder het dijkje doorgaat weten we niet.

De vogelaars kwamen tijdens de excursie goed aan hun trekken. In het begin vlogen verschillende ganzensoorten over, zoals de Nijlgans, de Grauwe- en de Kolgans. Ook werd de Klapekster gezien en werd een glimp van een Kraanvogel opgevangen. Het mooiste was de zang van de baltsende Dodaarzen in de plassen net over de grens. Op de terugweg werd door iedereen de Tijftjaf gehoord. Zo ook de Grote lijster en door een enkeling de Koperwiek.

Dat het Aamsveen al lange tijd door de mensen in gebruik is genomen is zichtbaar doordat we één van de twaalf kluundellen, het Zeggeltsdel passeerden. Dit is een vloer van kleine keien waarop de turf werd plat gestampt om het water te verwijderen. Wie hier meer over wil lezen moet maar even kijken op de website van Historisch – Geografisch tijdschrift (2005-2 pp 62-68, link: https://thg.verloren.nl/_file/144859/Hoopen,_ten_J._-_Twentse_kluundellen_-_jaargang_2005-2.pdf) Verder zagen we nog twee reeën, wroetsporen van Wilde zwijnen, een vossendrol en aan het eind een overvliegende Rode Wouw.

Waargenomen soorten

Vogels

Blauwe Reiger	Boomkruiper
Dodaars	Gaai
Geelgors	Goudvink
Grauwe Gans	Grote Bonte Specht
Grote Lijster	Houtduif
Klapekster	Kolgans
Koperwiek	Kramsvogel
Meerkoet	Nijlgans
Putter	Rode Wouw
Roodborst	Roodborsttapuit
Tijftjaf	Winterkoning

Planten & Mossen

Adelaarsvaren	Brem
Eenarig Wollegras	Fluitenkruid
Geel Nagelkruid	Gewimperd Veenmos
Gewone Dophei	Gewone Hoornbloem
Gewone Vlier	Gewone Vuilboom
Gewoon Speenkruid	Grauwe Wilg
Pijpenstrootje	Pijpenstrootje
Pitrus	Ridderzuring
Rode Bosbes	Struikhei

Vogelmuur
Wilde Kamperfoelie
Zwarte Els

Waterveenmos
Zachte Berk

Paddenstoelen

Varenstreepzwam

Overig

Ree

Vos

Wild Zwijn

Verslag excursie: Duivelshof

Datum : Zondag 08 april 2018

Thema : Vogels

Deelnemers : 13

Leiding : Harry de Jong

Weer : Bewolkt

Met in totaal 13 personen, waaronder een aantal van de Vogelwerkgroep Nivon Hengelo, begonnen we aan de excursie.

Bosanemoon en Grote muur bloeiden al volop. Het pad voerde door een dennenbos, daar zagen en hoorden wij 2 goudhaantjes en 4 vuurgoudhaantjes. Ze lieten zich van dichtbij goed bekijken.

Bij een heideveldje zagen wij de Boompieper met zijn typische baltsvlucht. Opvliegend vanaf de top van een vliegden en als een parachute neerdalend naar dezelfde plek, onder luid gezang.

Tjiftjaf, Fitis en Zwartkop zongen volop.

Na een korte rustpauze bij een picknickplaats vervolgden wij onze weg door een weiland. Boven ons cirkelen 2 ooievaars.

Ooievaar

Meerdere baltsende buizerds waren in de lucht te zien.

Bij een bosje, waar de Lutterbeek fraai doorheen meandert, zagen wij tientallen bijen die bezig waren bij hun nestgangen in de oever.

Andries melde hierover:

"Ik heb de kolonie solitaire bijen op naam gebracht: Gewone geurgroefbij, *Lasioglossum calceatum*. Die komen voor op steile beekoevers volgens de insectengids van Chinery, dus dat klopt."

In de poel waar de Stijve zegge stond, waren ook veel pollen Elizenzegge, *Carex elongata*.

Citroenvlinder

Na een drassig en zompig weiland te hebben overgestoken liepen we langs de beek verder.

Wat verderop vonden wij een paar meter van de weg een dode aangereden kat, in staat van ontbinding. Gezien de dikke staart met een zwarte punt en een aantal ononderbroken zwarte ringen kwamen we tot de conclusie dat ze dit wel eens Wilde kat kon zijn.

Gemaakte foto's geven geen uitsluiting. Deskundigen denken aan een verwilderde Cyperse kat.

Op het laatste stuk van de route zagen we links en rechts van de weg grote plekken met Kleine maagdenpalm.

Om kwart over één waren we terug op de parkeerplaats.

Waargenomen soorten

Vogels

Blauwe Reiger	Boomklever
Boompieper	Buizerd
Ekster	Fazant
Fitis	Gaai
Goudhaan	Grauwe Gans
Groene Specht	Grote Bonte Specht
Heggenmus	Houtduif
Kauw	Koolmees
Matkop	Meerkoet
Merel	Ooievaar
Pimpelmees	Ringmus
Roek	Spreeuw
Tjiftjaf	Vink
Vuurgoudhaan	Winterkoning

Witte Kwikstaart
Zwarte Kraai

Planten & Mossen

Adelaarsvaren
Blauwe Bosbes
Bruine Snavelbies
Douglasspar
Dwergkroos
Geel Nagelkruid
Gele Lis
Gewone Eikvaren
Gewone Paardenbloem
Gewoon Robertskruid
Grote Brandnetel
Hazelaar
Hulst
Kale Jonker
Klein Hoefblad
Kleine Ooievaarsbek
Kropaar
Madeliefje
Moerasvergeet-Mij-Nietje
Pijpenstrootje
Rankende Helmbloem
Ruige Veldbies
Schiefwilg
Speerdistel
Struikhei
Tweestijlige Meidoorn
Veldzuring
Vogelmuur
Vroegeling
Wilde Kamperfoelie
Witte Klaverzuring

Overig

Wilde Kat

Insecten

Aardhommel
Gewone Geurgroefbij

Zanglijster
Zwartkop

Beenbreek
Bosanemoon
Dagkoekoeksbloem
Dubbelloof
Fluitenkruid
Gele Dovenetel
Gewone Dophei
Gewone Hoornbloem
Gewone Vlier
Gewoon Speenkruid
Grote Muur
Hondsdrif
Jeneverbes
Kleefkruid
Kleine Maagdenpalm
Kleine Veldkers
Kruipende Boterbloem
Mannagrass
Paarse Dovenetel
Pitrus
Ridderzuring
Ruwe Smele
Smalle Weegbree
Stijve Zegge
Tengere Rus
Veldereprijs
Vingerhoedskruid
Vroege Roggebraam
Waterviolier
Witte Dovenetel

Citroenvlinder
Groot Koolwitje

en een rijke kruidlaag met veel Bosanemoon, Grote muur, Gele dovenetel, Donkersporig bosviooltje, Zwartblauwe rapunzel en Slanke sleutelbloem. Op sommige plekken was de Grote muur aangetast door Muurbrand, een schimmel met de wetenschappelijke naam *Mycrobotryum stellariae*. Doordat de ondergrond kalkrijk is, kwamen we hier ook soorten tegen die we in de Twentse bossen missen zoals Daslook, Wilde akelei, Gevlekte aronskelk, Lievevrouwebedstro, Ruig klokje, Ongevekt longkruid, Eénbloemig parelgras en Heggenvogelmuur.

Daslook

Wytze Boersma heeft tijdens de excursie maar liefst 100 soorten planten genoteerd. Als bijzonderheid van de beekdalbossen langs de Steinfurter Aa die langs het Bagno stroomt, kan het bloeiende Verspreidbladig goudveil worden vermeld.

Gewone meikever

Op een bewolkte zondagmorgen hebben we met 8 mensen een wandeling gemaakt door de prachtige voorjaarsbossen rond het slotpark Bagno ten oosten van het Duitse Burgsteinfurt.

De loofbossen maken deel uit van het 490 hectare grote Naturschutzgebiet Am Bagno-Buchenberg dat inmiddels ook als Natura 2000 gebied aangewezen is. Nadat we de auto's op de parkeerplaats aan de voet van de Buchenberg hadden neer gezet, zijn we de Landesstrasse L510 overgestoken en door het Dickenbrook onder de autoweg B54 door naar het slotpark gewandeld.

Onderweg kwamen we door fraaie vochtige loofbossen met veel Zomereik, Beuk en Haagbeuk

Hier vlakbij zag Laurens van Run op de stam van een omgezaagde erg dikke eik Gedrongen kantmos (*Lophocolea heterophylla*). Dit is een bebladerd

levermos waarop de sporenkapsels (glazig steeltje met zwart bolletje) met een loep duidelijk te zien waren.

Verder vielen ons op meerdere plekken de grote zigzag door het bos vliegende oranje Tauvlinders, een dagactieve nachtvlinder, op. Deze soort komt in Nederland met name op de Veluwe voor.

Langs de golfbaan en door het slotpark met de Bagnosee, de monumentale Konzertgalerie en het niet meer bewoonde Försterhaus zijn we onder de B54 door weer terug gelopen.

Door tijdgebrek hebben we het voorgenomen bezoek aan de Buchenberg uitgesteld naar volgend jaar. Wie nu al wat meer over dit gebied wil weten, verwijst ik naar het enthousiaste verslag van de door Paul en Henri Ludwig geleide excursie op 24 mei 1998 in de Onder de Loep van september 1998.

Waargenomen soorten

Vogels

Boerenwaluw	Bonte Vliegenvanger
Boomklever	Buizerd
Ekster	Fitis
Fluiter	Gaai
Gekraagde Roodstaart	Glanskop
Grote Bonte Specht	Grote Canadese Gans
Houtduif	Kauw
Koolmees	Meerkoet
Merel	Roodborst
Tjiftjaf	Vink
Wilde Eend	

Planten & Mossen

Aalbes	Beuk
Blauwe Bosbes	Bleeksporig Bosviooltje
Bloedzuring	Bonte Gele Dovenetel
Bosandoorn	Bosanemoon
Bosereprijs	Bosgierstgras
Bospaardenstaart	Bosveldkers
Bosvergeet-Mij-Nietje	Boswederik
Boszegge	Californische Cipres
Dagkoekoeksbloem	Dalkruid
Daslook	Donkersporig Bosviooltje
Drienerfmuur	Eenbloemig Parelgras
Es	Fluitenkruid
Gebroken Hartjes	Gedrongen Kantmos
Geel Nagelkruid	Gelderse Roos
Gele Dovenetel	Gele Kornoele
Gele Lis	Gevlekte Aronskelk
Gewone Berenklaauw	Gewone Brunel
Gewone Dotterbloem	Gewone Engelwortel
Gewone Ereprijs	Gewone Margriet
Gewone Salomonszegel	Gewone Veldbies
Gewone Vlier	Gewone Vogelkers
Gewoon Robertskruid	Gewoon Speenkruid
Grauwe Wilg	Groot Heksenkruid
Groot Hoefblad	Groot Springzaad
Grote Muur	Grote Vossenstaart
Gulden Boterbloem	Haagbeuk
Harig Wilgenroosje	Hazelaar
Heelkruid	Heggenvogelmuur
Heggenwikke	Hondsdrif
Hulst	Ijle Zegge
Kale Jonker	Kleine Maagdenpalm

Grote canadese gans

Klimopereprijs	Knoopkruid
Knopig Helmkruid	Kruipend Zenegroen
Kruipende Boterbloem	Kruisbes
Kruldistel	Liebevrouwebedstro
Look-Zonder-Look	Moerasspirea
Moeraszegge	Muskuskruid
Muurhavikskruid	Ongevekt Longkruid
Penningkruid	Pinksterbloem
Rode Kamperfoelie	Ruig Klokje
Ruige Veldbies	Ruwe lep
Ruwe Smele	Sierlijke Woudbraam
Slanke Sleutelbloem	Slipbladkaardebol
Tweestijlige Meidoorn	Verspreidbladig Goudveil
Wijfjesvaren	Wilde Akelei
Wilde Hyacint	Wilde Kamperfoelie
Wilde Kardinaalsmuts	Wintereik
Paddenstoelen	
Doolhofzwam	Roodbruin Netpluimpje
Voorjaarspronkridder	Vroeg Eikenbladzwammetje
Overig	
Bruine Wegslak	Gewone Wegslak
Insecten	
Citroenvlinder	Dagpauwoog
Gewone Meikever	Gewone Wolzwever
Keizersmantel	Klein Geaderd Witje
Oranjetipje	Tauvlinder

Verslag excursie: Arriën

Datum	: Zondag 13 mei 2018
Thema	: Vechtdal
Deelnemers	: 5
Leiding	: Bert Oude Egbrink
Weer	: Zon

Het thema van deze excursie was het Overijsselse Vechtdal bij de buurtschap Arriën. Arriën is van oorsprong een esdorp. Op oude kaarten is goed te zien dat de akkercomplexen op de hoger gelegen es tussen de Vecht en het dorp lagen. De lagere marsgronden bij de Vecht waren in gebruik als hooiland.

Onze wandeling ging langs de Achter Esch, De Mars en de Vechtmaten. Door het droge en zonnige weer waren veel graslanden al gemaaid. Aan de overkant van de Vecht zagen we het van de buurtschap afgesneden Arriër Koeland liggen, de gemeenschappelijke weide van de Arriër boeren. Via zandwegen zijn wij naar het Junner koeland gelopen. De eiken in de wallen en bossen waar wij langs liepen, waren aangetast door rupsen van onder meer de Grote wintervlinder en Donsvlinder. Op verschillende Kardinaalsmutsen zagen we de spinsels van rupsen van de stippelmot. Via een poortje kwamen we in het met koeien en IJslandse pony's begraasde Junner koeland.

Hier hebben wij een koffiepauze ingelast. Bij het bankje groeide roze en witbloeiende Zachte ooievaarsbek. Na de pauze zijn wij doorgelopen

naar de stroomdalgraslanden langs de oude afgesneden Vechtarm.

Donsvlinder foto: Ruud Kuipers

Onderweg kwamen wij langs een vogelkijkhut van waaruit wij 4 volwassen Grauwe klauwieren zagen, een vrij zeldzame vogelsoort die hier elke zomer broedt.

Grauwe klauwier

Het Junner koeland staat bekend om haar kleurrijke (droge) stroomdalgraslanden met nestbulten van de Gele weidemier. De bloei van typische rivierplanten als Akkerhoornbloem, Driekleurig viooltje, Knolboterbloem en Hondsviooltje was net begonnen. Bijzonder was een plek met veel bloeiende Gewone vleugeltjesbloem.

Aan het grasland grenzen rivierduinen met veel Struikhei waar tussen veel Rendiermos stond. Gezien de vele kale zandplekken waren de duinen ook geliefd bij de paarden om in te rollen.

De pony's waren ook verantwoordelijk voor een andere bijzonder waarneming, een opvliegende Nachtzwaluw die verstoord werd door voorbij dravende pony's.

Via smalle bospaden zijn we weer terug gelopen naar Arriën. Langs enkele monumentale boerderijen kwamen we weer bij de parkeerplaats.

Waargenomen soorten

Vogels

Blauwe Reiger	Boerenzwaluw
Bonte Vliegenvanger	Boompieper
Buizerd	Fazant
Geelgors	Grasmus
Grauwe Klauwier	Houtduif
Huismus	Kauw
Koekoek	Koolmees
Krakeend	Merel
Nachtzwaluw	Nijlgans
Roodborst	Spreeuw
Tuinfluits	Turkse Tortel
Vink	Wielewaal
Wilde Eend	Winterkoning
Witte Kwikstaart	Zanglijster
Zwarte Kraai	Zwarte Mees
Zwartkop	

Planten & Mossen

Akkerhoornbloem	Brede Stekelvaren
Doorwaskervel	Driekleurig Viooltje
Gewone Engelwortel	Gewone Ereprijs
Gewone Salomonszegel	Gewone Vleugeltjesbloem
Grote Tijm	Hondsroos
Hondsviooltje	Klein Tasjeskruid
Klein Vogelpootje	Knolboterbloem
Muizenoor	Pilzegge
Ruige Zegge	Stinkende Gouwe
Vroege Haver	Wijfjesvaren
Zachte Ooievaarsbek	Zandzegge

Paddenstoelen

Zwavelzwam

Insecten

Blauwe Breedscheenjuffer	Bont Zandoogje
Bruine Vuurvlinder	Citroenvlinder
Dagpauwoog	Donsvlinder
Groot Koolwitje	Grote Wintervlinder
Hooibeestje	Hoornaar
Icarusblauwtje	Kardinaalsmutsstippelmot
Kleine Vuurvlinder	Landkaartje
Oranjetipje	Platbuik
Rozenkever	Weidebeekjuffer
Zwart Soldaatje	

Verslag excursie: Bentheimer Wald

Datum	: Zondag 27 mei 2018
Thema	: Vogels
Deelnemers	: 4
Leiding	: Harry de Jong
Weer	: Zon

Met 2 personen vertrokken bij uit Hengelo. Op de parkeerplaats van Bad Bentheim sloten zich nog eens 2 personen aan.

Wij liepen het Walderlebnispfad met aansluitend de route door het Hutewald.

Het was mooi, maar warm weer. In het bos was het gelukkig iets koeler.

We kwamen langs een nog gespaard stukje vochtig hooiland waarin nog een aantal vleeskleurige orchideën bloeiden.

We hoorden de Grote- en de Kleine bonte specht. Langs een klein beekje zagen we heel fraai de Grote gele kwikstaart.

Op de paden vele tientallen Bosmestkevers, vele waren doodgereden of getrapt door passanten. Op een vers gekapte boomstronk deden zich een aantal tegood aan rijkelijk vloeiende sapstroom.

Wat planten betreft niet heel veel bijzonderheden. De bermen stonden vol met Look-zonder-look, Groot heksenkruid en Gewoon robertskruid.

Op een enkele plek vonden we Heelkruid.

Bij een beekje met troebel water konden we duidelijk de zwavellucht ruiken, het zwavelwater waardoor Bad Bentheim beroemd is geworden.

Bert liet ons nog de restanten van een 200 jaar oude zwavelbadkuip zien. Gemaakt van gepolijste Bentheimer zandsteen, in de vorm van een vioolkist. Vervolgens door het Hutewald gelopen.

Dit wordt begraasd door Calloway runderen.

Dit is goed te zien in het landschap. Veel dode bomen en weinig ondergroei.

Niet erg aantrekkelijk. Wel mooi een paartje Gekraagde roodstaarten gezien, druk bezig voedsel te verzamelen voor hun jongen.

Bij het brugje over de Rammelbeek zagen we stekelbaarsjes, bootsmannetjes en dikkopjes. Op het sap van een boom waren enkele hoornaars, omringd door vele groene vleesvliegen te zien.

Tegen 13.00 uur waren we terug in Hengelo.

Waargenomen soorten

Vogels

Boerenzwaluw	Boomklever
Buizerd	Fitis
Fluits	Gekraagde Roodstaart
Grote bonte specht	Grote gele kwikstaart
Heggenmus	Houtduif
Kauw	Kleine bonte specht
Koolmees	Merel
Merel	Roodborst
Spreeuw	Tjiftjaf
Vink	Winterkoning
Zwartkop	

Planten & Mossen

Gevlekte Orchis	Gewoon robertskruid
Groot heksenkruid	Heelkruid
Look-zonder-look	Zwartblauwe Rapunzel

Overig

Dikkopje	Tiendornige Stekelbaars
----------	-------------------------

Insecten

Blauwe Vleesvlieg	Bont Zandoogje
Bosmestkever	Geelbandlangsprietmot
Gewoon Bootsmannetje	Hoornaar
Kleine Ijsvogelvlinder	

B(l)oeiende planten

Waterpest, *Elodea*

In natuurrubrieken wordt niet zo vaak gesproken over waterplanten, meestal zijn het landplanten. Omdat de cursuswerkgroep in de afgelopen periode een succesvolle cursus over het water heeft afgesloten, heb ik mij wat verdiept in de waterplanten. Bij bestudering kwam ik er achter dat het best een interessante groep is waar vaak aan voorbij wordt gegaan. Vaak worden er geen vragen gesteld hoe ze leven en hoe ze zich voortplanten. Verder kun je de waterplanten in groepen indelen.

Waterpest is een plant dat in het water groeit en boven het water bloeit. Waterplanten die in water groeien hebben geen huidmondjes en de bladeren zijn vaak maar één cel dik. De bladgroenkorrels zijn met een loep en met tegenlicht goed zichtbaar. De stengels zijn slap maar stevig waardoor ze zich gemakkelijk in stromend water kunnen handhaven en niet afbreken. Meestal vermenigvuldigen deze planten zich vegetatief.

In Nederland komen twee soorten waterpest, nl. Brede waterpest, *Elodea canadensis* en Smalle waterpest, *E. nuttallii* voor. Beide soorten wortelen in de bodem, bezitten vertakte stengels en dragen kransen van drie blaadjes. Als je waterpest uit het water haalt zijn de stengels slap en doorzichtig. De plant verdroogt snel en de bladeren verschrompelen. Dit komt doordat de plant, die geheel in het water ligt, geen cuticula, een kurk laagje bezit. Dit laagje beschermt landplanten tegen snelle uitdroging. Door het ontbreken van de cuticula kunnen de bladeren en de stengels de mineralen uit het water opnemen waardoor de functie van de wortels gereduceerd wordt.

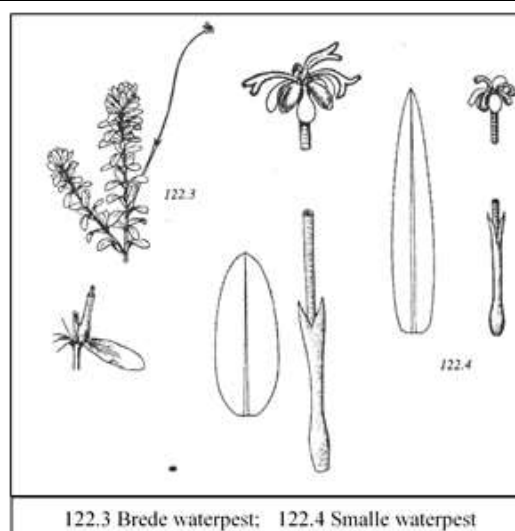
Waterpest is tweehuizig. In West-Europa komen alleen maar planten met vrouwelijke bloemen voor. Bij de bloei ontstaat er uit de bladoksel een lange bloeisteel van soms wel een decimeter lang met aan de top, vlak boven water, een miniem bloempje. Dit lijkt zo. Als je goed kijkt, blijkt de steel geen gewone bloemsteel te zijn, maar het onderste uitgerekte deel van de bloem zelf, een bloemdekbuis. De bloemen bloeien op het water. Daar wachten ze op het stuifmeel dat op het water drijft. De vrouwelijk bloemen, die je maar zelden ziet, kunnen in West-Europa lang wachten op het stuifmeel dat niet langs komt. Vermeerdering is dan vegetatief, doordat stukjes van de stengel afbreken en die gemakkelijk tot nieuwe planten uitgroeien.

Brede waterpest is afkomstig uit Amerika en is in de 1820 via Ierland in Engeland en Schotland ingevoerd. Men stond versteld van de snelle vermeerdering. Deze proef werd op verschillende plaatsen herhaald waardoor vijvers en kanalen volledig opgevuld raakten. In 1859 nam een Utrechtse prof deze proef ook in Nederland. Twee jaar later waren vele watergangen volledig verstopt door waterpest. Rond 1900 had de plant heel West-Europa veroverd.

In 1941 is Smalle waterpest, ook vanuit Amerika als vijver en aquariumplant ingevoerd. In die tijd was de Brede waterpest al op zijn retour, hierdoor ontwikkelde Smalle waterpest zich zeer sterk. Nu is Smalle waterpest zeer algemeen en de Brede zie je maar af en toe. We spreken dan ook van tweelingneofieten.

Verschil tussen brede en smalle waterpest

Kenmerk	Brede waterpest, <i>E. canadensis</i>	Smalle waterpest, <i>E. nuttallii</i>
bladtop	stomp of afgerond	spits, met een topspitsje
bladrand	21-23 paar tandjes (loep	26-29 paar tandjes
blad	vlak, weinig gekromd	sterk gekromd
bladbreedte	2-4(5) mm, gem. 2½ tot 3½mm	1-2 mm, gem. 1½mm
bladlengte	tot 17 mm	tot 25 mm
groevorm stengels	hoofdzakelijk in verticale richting	in verticale als horizontale richting

Wytze Boersma

Heggenrankbij (*Andrena florea*) in Hengelo

De laatste jaren houd ik mij intensief bezig met de verschillende aspecten van bloembioologie, waaronder de relatie tussen bloemen en haar bezoekers. De heggenrank (*Bryonia dioica*), als tweehuizige plant, stond op lijstje om goed bekeken en gefotografeerd te worden. In juni 2017 stond een exemplaar aan de Troelstrastraat mooi in bloei.

Toen ik ging kijken vlogen er ook solitaire bijen. Misschien was het wel de heggenrankbij, dus snel naar huis om het foto toestel te halen. De foto's heb ik daarna naar waarneming.nl gestuurd. In maart 2018 kreeg ik de bevestiging dat het inderdaad de heggenrankbij is.

Relatie heggenrankbij en heggenrank.

Bijen als bloembezoekers worden onderverdeeld in generalisten en specialisten. Generalistische bijen verzamelen voeding (stuifmeel en nectar) op veel verschillende soorten bloemen. De honingbij bezoekt de meeste soorten bloemen waarbij een werkster zich wel tijdelijk kan specialiseren op de bloemen die op dat moment bloeien.

Bij de specialisten betreft de specialisatie vooral het verzamelen van stuifmeel door de vrouwtjes. Stuifmeel is essentieel voor de voeding van de larven en daarmee de volgende generatie.

Nectar kan op meer plantensoorten ingenomen worden.

Er zijn specialisten die zich toeleggen op één familie bijvoorbeeld de klokjesbloem familie.

Het vrouwtje van heggenrankbij verzamelt alleen stuifmeel op de mannelijke heggenrank, want de heggenrank is tweehuizig,

De aanwezigheid van mannelijke planten van heggenrank is dus essentieel voor de voortplanting van de heggenrankbij. De heggenrankbij is geheel afhankelijk van de heggenrank.

De heggenrankbij (*Adrena florea*)

Voor de beschrijving van deze paragraaf is vooral gebruik gemaakt van het standaardwerk "De Nederlandse Bijen – nr. 11 van de reeks Natuur in Nederland" en de recent verschenen veldgids Bijen.

De heggenrankbij behoort tot het geslacht zandbijen (*Andrena*).

Belangrijk voor de herkenning is de rode kleur van het eerste en tweede achterlijfssegment, dit in combinatie met het bloembezoek op heggenrank. Dit is goed te zien op de foto's van zowel de vrouwelijke bij, die stuifmeel verzamelt als de mannelijke bij.

Vrouwelijke bij

Mannelijke bij

Stuifmeel wordt vooral 's morgens verzameld, voordat ook andere bezoekers dat gaan doen. De heggenrank produceert niet veel nectar. De meeste nectar is er in de middag. Beide seksen gebruiken deze bron. In Nederland wordt ook de wilde liguster als nectarbron gebruikt.

Verspreiding

In Nederland vrij algemeen in Zuid- en Midden-Limburg, het oostelijk rivierengebied en het zuidwesten. In het duingebied lokaal. De verspreiding valt samen met die van de heggenrank. In Hengelo is de heggenrank al wel langer bekend, zoals verderop toegelicht wordt.

Habitat

Nesten worden op vrijwel onbegroeide plekken gegraven, soms in grote agregaties. In 2018 wordt er gekeken of er nesten zijn in Hengelo.

De heggenrank

In de grond zit een flinke peenvormige knol, die jaarlijks in mei uitloopt, en voor ruw behaarde stengels zorgt. De stengels kunnen enige meters lang worden. De bloemen zijn verschillend (zie foto's). De mannelijke- en vrouwelijke bloem hebben een bekervorm. De mannelijke bloem is bijna volledig afgesloten door de grote helmknoppen. De vrouwelijke bij kan hier makkelijk stuifmeel verzamelen. Als men nectar wil verzamelen moet men langs de helmknoppen en komt er stuifmeel op de beharing. Bij bezoek aan vrouwelijke plant kan zo bestuiving plaatsvinden

De heggenrank in Hengelo

De eerste vondst van heggenrank in Hengelo dateert uit 1989 (gegevens Floron Twente). De meeste vondsten van Twente hebben ook betrekking op Hengelo en met name de omgeving van het Twentekanaal en speciaal de Boekelosebrug. Dichtbij de Troelstrastraat heeft lange tijd een vrouwelijk plant gegroeid in een tuin aan M.A. de Ruyterstraat. Hieraan zaten ook veel vruchten. Bij 't Beukert aan de Deurningerstraat zat tot 2016 een mannelijke plant.

De heggenrankbij in Hengelo

Op een of ander manier heeft de heggenrankbij uit de een van de grotere populaties Hengelo bereikt. In 2018 ga ik kijken of deze op meer plekken voorkomt en met de stellige verwachting dat de groeiplek van de heggenrank aan de Troelstrastraat gehandhaafd blijft.

Literatuur en gegevens

Falk, Steven 2017. Veldgids Bijen voor Nederland en Vlaanderen.
Peeters, Theo M.J. e.a. 2012. De Nederlandse Bijen. Natuur van Nederland 11.
Floron Twente (P. Stolwijk): gegevens aanwezig heggenrank in Twente.

Jan Zwienenberg, Hengelo 23 mei 2018

Olympisch Park Twente bij Stadion Veldwijk in Hengelo

Een aantal bestuursleden van Topsport Overijssel heeft ons benaderd met hun plannen voor park bij Stadion Veldwijk in Hengelo.

De bedoeling was hier aandacht te schenken aan sporters uit Twente, die een gouden medaille hebben gewonnen. Aan ons werd gevraagd om een bijzondere boom te koppelen aan een sportvrouw of sportman, met elk een verschillende discipline.

In het ontwerp was gekozen voor zo'n acht verschillende bomen.

Creativiteit en speurwerk brachten ons op een groter aantal.

Op 26 april is het park geopend en het interessant om een bezoek te brengen aan een mooi assortiment bomen en gelijktijdig informatie te krijgen over topsporters uit Twente.

De gemeente Hengelo heeft gezorgd voor mooie bomen van een flink formaat.

Als voorbeeld is het naambord van Jolien ter Mors bijgevoegd.

Bij dit bord staat de *Acer cappadocium* 'Aureum' (Kolkhische esdoorn) met goudgele bladeren.

In een van de volgende nummers zullen we uitgebreider ingaan op het sortiment maar wie er nu al naar toe wil (zeker de moeite waard) ziet onder meer:

- *Robinia pseudoacacia* 'Tortuosa'. Een schijnacacia met kronkelige takken.
- *Fagus sylvatica* 'Zlatia'. Een beuk die uitloopt met goudgele bladeren.
- *Salix alba* 'Chermesina'. De twijgen van deze schietwilg zijn goudgeel.
- *Ulmus laevis*. De fladderiep komt van oorsprong voor in Twente.

De andere soorten komen later terug in een uitgebreider verhaal.

Gerrit Haverkamp en Jan Zwieneberg